

Woensdag 8 januari 2020

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 20.15 uur

Toelichting Bart de Graaf - 19.30 uur

LUZERNER SINFONIEORCHESTER/ JAMES GAFFIGAN

Vadim Gluzman viool

Ludwig van Beethoven 1770-1827

Tweede Zapfenstreich-mars

Vioolconcert

Allegro ma non troppo

Larghetto

Rondo: Allegro

Johannes Brahms 1833-1897

Eerste Hongaarse Dans

Allegro Molto

Vierde Hongaarse Dans

Poco Sostenuto

Johann Strauss Jr. 1825-1899

Seid Umschlungen, Millionen

An der Schönen blauen Donau;

Polka Unter Donner und Blitz

Wiener Blut

Tritsch-Tratsch-polka

Beethoven

Marsen, polka's en walsen: het waren niet direct Ludwig van Beethovens (1770-1827) favoriete genres. Toch kende hij zijn grootste publieke succes ooit met de militaristische muziek van de 'grote muzikale Academie' van 29 november 1814. Daar klonk voor het eerst - ten behoeve van gewonde soldaten - met veel bombarie het gelegenheidsstuk 'Wellingtons Sieg', dat in het eerste deel de gedenkwaardige 'Schlacht bei Victoria' uitbeeldt. Een beetje ervaring met het genre had Beethoven toen al: hij schreef zijn tweede Zapfenstreich-mars in 1810 toen heel Europa nog in de roes van de Napoleontische oorlogen verkeerde. Met zo'n taptoe - zoals het in het Nederlands heet - wordt voor het krijgsvolk de dag besloten. De Pruisische koning Frederik Willem III was in 1813 danig onder de indruk geraakt van hoe de Russen dat deden na de veldslag bij Berlijn: ze debiteerden daarbij ook het 'Onze Vader' en brachten daarmee een onverwacht religieus accent aan. Kortom, militaire muziek was 'en vogue' in die dagen.

Hoe Beethoven het voor elkaar kreeg, mag Joost weten maar juist in roerige tijden kende hij zijn grootste productie. Neem nu het jaar 1805: met 'Napoleon ante portas' - had hij nog hals over kop zijn Weense woning aan de Mülkerbastei moeten verlaten omdat de Franse kanonskogels er begonnen in te slaan. Maar al snel keert hij er terug. In deze beroemdste 'Beethoven-woning' - met het toen nog prachtige uitzicht op het Wienerwald over de stadswallen heen - schreef hij in 1806 zijn enige vioolconcert. Pas een halve eeuw later zou de grote violist Joseph Joachim het aan de man brengen en opstuwen tot grote populariteit; de eigenlijke première door violist Franz Clement was echter bepaald geen succes. 'Als Beethoven zo doorgaat, moeten we vrezen dat niet alleen het publiek, maar ook hijzelf

onwel zullen worden' schreef een snedige criticus. Daarbij moet aangetekend worden dat de voortreffelijke solist het twee dagen eerder voltooide werk bijna van blad had moeten lezen; meer dan aan hem namen de Weense muzikliefhebbers van toen vooral aanstoot aan de ongebruikelijke lengte en de vele herhalingen die het werk kent.

Met vier pauken-slagen en een blazersmelodie opent het concert aarzelend, verwachtingsvol. Die pauken en toons-herhalingen spelen een belangrijke rol in de opbouw van dit reusachtige *Allegro non troppo*, waarin de viool bij de talrijke cantilenes in de hoogste regionen mag kwinkeleren als een veldleeuw. Voorafgaand aan het relatief eenvoudige en korte Rondo met zijn aanstekelijke refrein, klinkt het edele Larghetto als een betoverend gebed.

Brahms

Niet alleen het concert van Beethoven, ook het vioolconcert van Johannes Brahms (1833 - 1897) werd groot onder de handen van de negentiende-eeuwse alleskunner Joseph Joachim. Dit ijselijk moeilijke concert 'gegen die Viole' ging in 1879 in Leipzig in première met Joachim als solist. In het slotdeel ervan klinkt een vleugje Hongaarse exotiek door - wellicht een verholen eerbetoon aan zijn vioolspelende vriend die van Hongaarse afkomst was. Zijn hele leven bleef Brahms gefascineerd, door wat toen nog als 'zigeunermuziek' door het leven ging. Vooral door de publicatie van zijn reeks van eenentwintig Hongaarse dansen voor piano vierhandig sloeg die vonk over op het publiek: niet het concert, maar het piano-arrangement was in die tijd de snelste manier om de handen en de harten van het Europese publiek te bereiken. Iets wat later ook Antonin Dvorák overkwam met zijn 'Slavische dansen' - als warme broodjes ging die bladmuziek over de

toonbank. De Hongaarse dansen ontstonden waarschijnlijk over de jaren 1858 tot 1869. De overbekende eerste dans met zijn opzweepende ritmiek instrumenteerde Brahms nog zelf. Anderen - zoals zijn gewaardeerde collega Antonín Dvořák - ontfermden zich over de instrumentatie van een aantal andere dansen. Overigens verzong Brahms de meeste melodieën niet zelf: voor het overgrote deel ontleende hij ze aan bestaande folklore die hij 'Konzertfähig' maakte.

Johann Strauss - walsen en polka's

'Leider nicht von Johannes Brahms' schreef de grote Duitse componist op een waaier bij de meest bekende melodie van zijn vriend, de walskoning Johann Strauss jr. (1825-1899), namelijk die van de 'schöne blaue Donau'. Over de walswoede in het imperiale, negentiende-eeuwse Wenen en de onverkwikkelijke familiestrijd tussen vader en zoon Strauss, valt een roman te schrijven. Dankzij zijn rancuneuze moeder slaagde Johann Strauss jr. er in ieder geval in zijn vader als Weense walskoning te onttroonen. Daarna veroverde hij de rest van de wereld, waarbij ook zijn broers Josef en Eduard een rol mochten spelen. Een affiche bij de Wereldtheater-tentoonstelling van 1892 geeft dat ontoombare streven naar mondiale heerschappij over de dansmuziek duidelijk aan: het toont een dansende muze die de wereldbol als partner in de armen houdt. Het bijschrift luidt: 'Seid umschlungen Millionen'. Beethoven had in zijn Negende symfonie deze dramatische oproep van Schiller uit diens 'Ode an die Freude' natuurlijk heel anders begrepen, maar een slimme marketing-zet van de Firma Strauss was het wel. Wereldwijde roem had Johann Strauss jr. toen overigens allang vergaard: het tsarenhof van St. Petersburg had hij aangedaan, de Amerikaanse burgerij in Boston deinde mee op zijn muziek, ja zelfs de Japanners had hij aan het

walsen gekregen, zoals een aandoenlijke Japanse houtsnede uit die tijd laat zien.

Van Kerst tot Aswoensdag heerst in Wenen tot op de dag van vandaag het balseizoen en iedere beroepsgroep kent daarbij zijn eigen feestje. Zo is er naast het 'Juristen-Ball' ook een bal van de onder-officieren van het leger en ga zo maar door - en natuurlijk wordt zo'n dansnacht feestelijk afgesloten met een 'Sekt-frühstück' (een ontbijt met champagne) in de vroege ochtend om een mogelijke kater de pas af te snijden.

Het walsen zat en zit de Weense bevolking nu eenmaal in de aderen. De Wals 'Seid umschlungen, Millionen' droeg Johann Strauss op aan Johannes Brahms, die hem bij zijn uitgever Simrock had geïntroduceerd. Maar ook lonkte de wals dus naar die Wereldtheater-tentoonstelling die in 1892 in Wenen alle aandacht trok. Veel eerder al, in 1866 schreef hij zijn beroemdste wals 'An die schönen blauen Donau' waar Brahms zo mee wegliep. Oorspronkelijk was het werk vocaal van opzet en bedoeld voor de Wiener Männerangeverein. Maar de instrumentale versie raakte veel bekender en geliefder: zelfs 'Donaudampfschiffgesellschafts-kapiteins' (een van die beruchte superlange woorden die het Duits kent) laten hun schip op de klanken van deze wals over het water deinen.

De Polka is van oorsprong een Boheemse dans en geen Poolse, zoals je makkelijk zou kunnen denken. Het woord 'pulka' betekent 'even' en refereert aan de tweekwartsmaat waarvan deze dans zich - zo heel anders dan de wals - bedient. 'Unter Donner und Blitz' is een zogenaamde 'Schnellpolka' die waarschijnlijk voor het eerst klonk bij een bal bij het Dianabad in 1858.

Het werkwoord 'tratschen' is een Weens equivalent voor babbelen of roddelen. In Strauss' zijn tijd schreef de populaire volksschrijver Johann Nestroy al zijn klucht 'Der Tritschtratsch' waaraan Strauss bij deze uiterst opgewekte, niets-aan-de-hand muziek stellig aan refereert. De grote kunst van de Weners was en is namelijk over de problemen heen te walsen en doen alsof er niets aan de hand is. En dit onder het motto 'die Lage is hoffnungslos, aber nicht ernsthaft' (de situatie is hopeloos, maar niet ernstig). Maar eeuwig lukt dat niet: aan het eind van zijn 'feuchtfröhliche' en succesvolle leven verzuchtte een depressief geraakte Johann Strauss vertwijfeld: 'Was geh ich mich an?'

Kees Arntzen

Sinds seizoen 2011-2012 is de Amerikaanse dirigent **James Gaffigan** zowel chef-dirigent van het Luzerner Sinfonieorchester als vaste gastdirigent van het Radio Filharmonisch Orkest. De voorbije seizoenen was hij al te gast bij veel orkesten in de VS, in Europa werd hij uitgenodigd door de orkesten in München, Dresden, Rotterdam, Berlijn, Birmingham, Zürich, Bournemouth, Salzburg, Londen, Leipzig, Stuttgart, Keulen, Praag en Parijs. Verder dirigeerde hij in Los Angeles, Sydney en Seoel. Als operadirigent leidde James Gaffigan uitvoeringen in Glyndebourne, Aspen, Houston en Wenen. De in New York geboren dirigent was assistent-dirigent van Michael Tilson Thomas bij het San Francisco Symphony en voerde de artistieke leiding over het Festival Summer in the City van datzelfde orkest. Eerder was hij assistent van Franz Welser-Möst bij het Cleveland Orchestra. James Gaffigans internationale carrière nam een vlucht na het winnen van de eerste prijs bij de Sir Georg Solti International Conducting Competition 2006. In seizoen 2014/15 leidde hij bij de Opera van

Hamburg opvoeringen van *Salome* en bij de Noorse Opera een nieuwe productie van *La traviata*. Zijn debuut als operadirigent was bij de Opera van Zürich in 2005 met *La bohème*. Dit seizoen vermeldt Gaffigans debuut bij de New York Philharmonic en dat bij de Bayerische Staatsoper in München met *Don Giovanni*. Bij de Wiener Staatsoper keerde hij terug voor *Le nozze di Figaro*. Dit seizoen is hij veel terug te zien bij vele vooraanstaande orkesten, waaronder bij de symfonieorkesten van Chicago, Detroit, Montreal, Melbourne en de Orchestre National de France.

Vadim Gluzman werd in 1973 geboren in de voormalige Sovjet-Unie en verhuisde in 1990 naar Israël, waar hij een leerling van Yair Kless werd. Vervolgens studeerde hij bij Arkady Fomin in Dallas en bij Dorothy DeLay en Masao Kawasaki aan de Juilliard School in New York en genoot hij begeleiding van Isaac Stern.

In 1994 ontving hij de prestigieuze Henryk Szeryng Foundation Career Award. Vadim Gluzman is een graag geziene gast bij het Gewandhausorchester Leipzig, het London Symphony Orchestra, het Chicago Symphony Orchestra en andere vooraanstaande orkesten onder leiding van dirigenten als Neeme Järvi, Michael Tilson Thomas en Semyon Bychkov. Diverse componisten schreven nieuwe werken voor de Israëlische violist, die een pleitbezorger is voor moderne muziek. Hij bracht composities in première van Sofia Goebaidolina, Giya Kancheli, Pēteris Vasks, Michael Daugherty en Lera Auerbach. Als kamermusicus trad Vadim Gluzman op tijdens de muziekfestivals van Verbier, Tanglewood, Ravinia en Lockenhaus.

Samen met pianiste Angela Yoffe, zijn echtgenote en recitalpartner, richtte hij in Chicago het North Shore Chamber Music Festival op. De violist bespeelt de 'ex-Leopold Auer'-Stradivarius uit 1690, hem ter beschikking gesteld door de Stradivari Society of Chicago.

Gluzman heeft het vioolconcert van Brahms ook recentelijk opgenomen met het Luzerner Sinfonieorchester (ook onder leiding van James Gaffigan), aangevuld met ander repertoire van deze componist, waaronder zijn vioolsonate in G (opus 78) en het Scherzo in c voor viool en piano uit de 'F-A-E-sonate'.

Het **Luzerner Sinfonieorchester** werd opgericht in 1805/06, in de ontstaanstijd van bijvoorbeeld Beethovens Vioolconcert. Met zijn geschiedenis die meer dan twee eeuwen teruggaat is het het langst bestaande symfonische gezelschap van Zwitserland.

De formatie heeft als thuisbasis het Kultur- und Kongresszentrum Luzern en verleent op regelmatige basis zijn medewerking aan operaopvoeringen in het Luzerner Theater. De musici spelen daarnaast vaak op andere Zwitserse en Europese podia en tourden in recente seizoenen onder meer naar China, Japan, Rusland, Colombia, Uruguay en Israël. Schrijfpoddrachten gaf het Luzerner Sinfonieorchester aan componisten als Sofia Goebaidolina, Rodion Sjtjedrin, Thomas Adès en Wolfgang Rihm, en ook via de eigen orkestacademie houdt het voeling met de huidige tijd.

Het orkest organiseert tal van educatieve evenementen voor de jongere generatie en brengt met diverse participatieprojecten klassieke muziek ook bij mensen die er minder snel mee in aanraking komen. James Gaffigan is sinds 2011/12 chef-dirigent van het Luzerner Sinfonieorchester. Hij treedt in de voetsporen van illustere voorgangers als John Axelrod (2004-2009), Marcello Viotti (1987-1992) en Willem Mengelberg (1892-1895).